

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розглянуто питання підвищення якості освіти, а також низку важливих питань підготовки здобувачів вищої освіти у вищих військових навчальних закладах. Приділено увагу якості і рівню викладання навчальних дисциплін та підготовки освітніх компонентів. Також досліджено аспект зацікавленості здобувачів вищої освіти у навчанні та підготовці до подальшого кар'єрного зростання, умотивованості їх до подальшого навчання і самовдосконалення.

Наведено авторські пропозиції і рекомендації щодо поліпшення методів викладання та засвоювання навчального матеріалу здобувачами вищої освіти.

Ключові слова: освітні компетенції, рівень вищої освіти, якість вищої освіти, умотивованість здобувачів.

Постановка проблеми. На сьогодні драматичні події, які охопили Україну, змушують, як це не прикро, фокусувати увагу на ескалації і модернізації озброєння, розробленні та швидкому втіленні сучасних військових інноваційних технологій в озброєння Української армії. Це вимагає підготовки офіцерів та військових спеціалістів на сучасному, більш високому рівні, для того щоб завжди бути на крок попереду противника. Покладається окреслене завдання на вищі військові навчальні заклади (ВВНЗ), що готують офіцерів, які навчатимуть та передаватимуть знання у своїх підрозділах особовому складу.

Час рухається уперед, події змінюються швидко, а під час воєнних дій цей процес прискорюється до максимуму та вимагає постійного аналізу дій, подій і ситуацій з метою розроблення, створення й утілення нових тактичних прийомів тощо. У зв'язку з цим сучасна підготовка здобувачів вищої освіти повинна динамічно змінюватися у напрямі підвищення рівнів викладання та засвоювання матеріалу. Звертати увагу треба й на те, що є доцільним і вкрай необхідним для сучасного здобувача вищої освіти, та на те, що вже втратило актуальність або взагалі є застарілим.

Розглядаючи питання навчання, підготовки та випуску курсантів і ад'юнктів у ВВНЗ, актуальними, на думку авторів, є низка питань, які стосуються:

- рівня викладання навчальних дисциплін, теоретичних та практичних занять, інших освітніх компетенцій;
- уміння науково-педагогічних працівників працювати з аудиторією, знаходити контакт та взаємозв'язок зі здобувачами освіти;
- зацікавленість, умотивованість здобувачів вищої освіти у необхідності отримання теоретичних знань, практичних умінь та навичок;
- створення необхідних умов для сучасного викладання освітніх компонентів (обладнання для аудіовізуального сприйняття навчального матеріалу).

У контексті навчання та підготовки здобувачів вищої освіти у вищих військових навчальних закладах актуальним є питання залучення курсантів до наукової діяльності. У ВВНЗ створені та функціонують наукові гуртки, на яких здобувачі під керівництвом досвідчених викладачів готуються до майбутньої наукової діяльності у сфері воєнної науки.

Науково-педагогічні працівники самі безпосередньо організовують та проводять засідання науково-практичних гуртків, готують для здобувачів актуальну та цікаву інформацію з важливих проблем сучасної воєнної науки. Здобувачі на засіданнях гуртка проводять спільне обговорення відповідних проблемних питань, висловлюють свої власні позиції і бачення, готують наукові статті та тези наукових конференцій.

Проте науково-педагогічні працівники зіткнулися з такою проблемою, як заохочення та стимулювання здобувачів до відвідання гуртків. У закладі вищої освіти сучасний здобувач вищої освіти може поставити перед викладачем такі запитання: Для чого і наскільки це мені потрібно? Що це мені дасть для підвищення якості мого навчання та успішного складання іспиту або заліку? І це є абсолютно обґрунтований підхід сучасної молоді людини, яка вже достатньо насичена інформацією з інтернет-ресурсів, має вже сформований світогляд, володіє певною термінологією та, на певному

рівні, іноземною мовою. Звідси можна зробити такий висновок – немає внутрішньої мотивації для самовдосконалення. У зв'язку з цим питання заохочення здобувачів до пізнавальної, творчої та ініціативної діяльності у вищих військових навчальних закладах залишається відкритим.

Викладені вище проблемні питання, безумовно, відбиваються на якості підготовки здобувачів, що потребує ретельного аналізу та пошуку шляхів їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативно-правове регулювання освіти та освітніх процесів в Україні представлено Конституцією України [1], Законами України «Про освіту» [2], «Про вищу освіту» [3], Методичними рекомендаціями розроблення освітньо-професійної програми та навчального плану підготовки здобувачів фахової передвищої освіти [4], а також низкою підзаконних нормативних актів. Окремі аспекти підготовки курсантів, проходження військової служби, трудові відносини в національній гвардії України, права та відповідальність військовослужбовців Національної гвардії України врегульовано в Законі України «Про Національну гвардію України» [5]. Контроль з боку держави за якістю освітніх процесів здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, яке створене Кабінетом Міністрів України та здійснює свою діяльність на підставі Статуту [6].

Наукова література, яка стосується зазначеної проблематики, дає широкий спектр інформаційного матеріалу для аналізу, вивчення та визначення подальших напрямів вирішення окреслених вище проблем. Питаннями, які тією чи іншою мірою торкалися проблем удосконалення рівня підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах, рівня і якості викладання навчального матеріалу, забезпечення належних умов для підготовки слухачів та перспектив розвитку ВВНЗ займалися такі вчені, як С. В. Белай [8], В. В. Єманов [8], В. Є. Козлов [11], А. В. Мейко [10], С. П. Павлов [10], А. А. Савін [9], О. М. Сальніков [11], В. М. Телелим [7], В. І. Тробюк [8], О. М. Щербачук [9] та ін.

Проте питання якості надання освітніх послуг, якості та рівня підготовки слухачів завжди будуть актуальними, оскільки динамічний розвиток суспільства, технічні й технологічні інновації постійно спонукатимуть до підвищення рівня підготовки здобувачів. Учені зазначають, що на сьогодні Національна гвардія України проходить шлях розбудови за зразком сил безпеки і оборони провідних країн світу, що також підкреслює важливість високого рівня підготовки майбутніх офіцерів [8, с. 5].

Одним із перших учених, що звернув увагу на необхідність інноваційного розвитку освіти, є В. М. Телелим, який зазначав, що серед загальних тенденцій та освітніх систем, характерних для провідних країн світу, у системі вищої освіти реалізуються такі: самоорганізація у підготовці фахівців; ступеневість, неперервність, випереджувальна спрямованість освіти; інтеграція освіти і науки; фундаменталізація, інформатизація, гуманізація, демократизація, стандартизація, технологізація освіти; забезпечення якості освіти та її особистісна спрямованість; єдність навчання і військово-патріотичного виховання; зв'язок з військами; аналіз діяльності випускників; коригування військово-освітнього процесу [7, с.180].

Метою статті є аналіз нормативних документів і поглядів провідних науковців щодо наявних проблем та складнощів, що мають місце у науково-педагогічній діяльності викладачів вищих військових навчальних закладів під час формування освітніх компетенцій у здобувачів. Усунення цих проблем дасть змогу підвищити ефективність і якість науково-педагогічної діяльності у сфері вищої військової освіти, а також дозволить розробити механізми подальшого вдосконалення якості навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта на сьогодні являє таку сукупність освітніх компетенцій та спеціальних компетентностей, яка забезпечує необхідний рівень знань, навичок, умінь, необхідних для виконання певних функціональних обов'язків особливого рівня і специфічної складності. Сучасний офіцер Української армії повинен мати вищу військову освіту такого рівня, який би повною мірою відповідав вимогам несення служби в сучасних умовах воєнного стану.

Вища освіта є фундаментальним елементом підготовки офіцерського складу Національної гвардії України, забезпечуючи необхідний рівень знань, умінь та компетенцій, необхідних для виконання як складних службових бойових завдань, так і рутинної повсякденної діяльності. Офіцери повинні мати вищу військову або цивільну освіту, яка відповідає вимогам їхньої службової діяльності. Це положення особливо актуальне в умовах сучасної війни, адже роль освіти є надзвичайно важливою [9, с.149].

Під вищою освітою, за законодавчим визначенням, розуміють сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних та громадянських

якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [3, ст.1, п.5]. У цій дефініції застосовується термін «компетенція», який у вузькоспеціалізованому визначенні являє собою динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [4, с. 5]. Спеціальні компетентності – це компетентності, актуальні для предметної області і важливі для успішної професійної та/або подальшої навчальної діяльності за певною спеціальністю [4, с. 7].

Науково-педагогічні працівники формують освітню компетенцію у слухачів за допомогою таких компонентів:

- викладання певних освітніх компонентів (лекційні, семінарські та практичні заняття);
- науково-дослідна робота (написання наукових статей та тез, проведення конференцій, наукових семінарів, круглих столів);
- методична робота науково-педагогічного працівника (підготовка навчальних та робочих програм, методичного матеріалу, проведення гуртків);
- організаційно-культурна робота зі здобувачами;
- профорієнтаційна робота науково-педагогічних працівників зі здобувачами (допомога у виборі подальшого професійного напрямку діяльності).

Цей обсяг науково-педагогічної роботи містить усі елементи освітнього компонента, який є складником освітньо-професійної програми [навчальна дисципліна, практика, курсова робота (проект), кваліфікаційна робота (проект)], що спрямована на досягнення визначених результатів навчання, у якій встановлено форму підсумкового контролю та визначено кількість кредитів Європейської кредитно-трансферної системи [4, с. 5].

Виконувати одночасно такий обсяг роботи, причому з максимальною віддачею як на лекційних, так і на семінарських й практичних заняттях, не є легким, тому актуальним постає питання якості виконуваної роботи та бажання працювати у режимі такого навантаження узагалі. Інакше кажучи, на перший план виходять питання якості освіти, мотивації та стимулів як для науково-педагогічних працівників, так і для здобувачів вищої освіти.

У разі великих навантажень на науково-педагогічних працівників та відсутності вмотивованості здобувачів зрозуміло, що буде знижуватися якість освітньої діяльності, яку законодавець визначає як рівень організації, забезпечення і реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти й відповідає вимогам, установленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг [2, ст.1, п.30].

Термін «якість», на думку авторів, є категорією оціночною, більш притаманною соціально-економічним відносинам. Однак це категорія із соціально-філософським змістом, яка може використовуватися у будь-якій сфері, зокрема й у сфері освіти. Якість освіти – це рівень надання послуг навчальним закладом, це певний ступінь досконалості на певному етапі.

Законодавче визначення якості освіти, як більш широке, всеохоплююче, – це відповідність результатів навчання вимогам, установленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг. Воно закріплене в Законі України «Про освіту» [2, ст.1, п.29]. Якість вищої освіти – це відповідність умов провадження освітньої діяльності і результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього й зовнішнього забезпечення якості [3, ст.1, п. 23]. Наведені визначення певною, але не повною мірою дають розуміння, що собою являє якість вищої освіти.

Проте слід розуміти, що у вищих військових навчальних закладах функціонує специфічна система теоретичної та практичної підготовки курсантів, які, крім теоретичних знань і практичних навичок, повинні мати ще й певні моральні та психологічні якості, адже їм доведеться не тільки виконувати певні завдання і керувати особовим складом, а й бути прикладом для підлеглих. Також ця підготовка насичена спеціальними компетентностями – компетентностями, актуальними для предметної області і важливими для успішної професійної та/або подальшої навчальної діяльності за певною спеціальністю [5, с.7].

У цьому аспекті важливо звертати увагу на профорієнтаційну роботу з курсантами, щоб вони розуміли важливість своєї професії для суспільства та держави.

Беручи за основу законодавчі визначення якості вищої освіти, можна сформулювати якість освіти у вищих військових навчальних закладах як рівень теоретико-практичних знань військового напрямку, які надаються слухачам та які здатні сформувати зі слухача офіцера, наділеного певним рівнем знань, умінь і моральних якостей.

Вітчизняна система вищої освіти містить мережу військових навчальних закладів, факультетів, кафедр, коледжів, ліцеїв, до якої входять два університети [Національний університет оборони України (НУОУ) і Харківський національний університет Повітряних Сил (ХНУПС)], п'ять академій, три військових інститути у складі цивільних університетів, три факультети військової підготовки, шість коледжів, п'ятнадцять кафедр військової підготовки закладів вищої освіти, три кафедри медицини катастроф та військової медицини, військовий ліцей, військово-морський ліцей і сімнадцять ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою [7, с. 180].

Як уже зазначалося вище, провідна роль у забезпеченні контролю якості освітніх послуг належить Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти [6]. Компетенція і повноваження цього державного органу є важливими й дають змогу належним чином здійснювати моніторинг діяльності закладів вищої освіти та спонукати їх до підтримання певного рівня виконання програм, завдань і досягнення цілей своєї діяльності.

Науковці звертають увагу на те, що Національне агентство набуває спроможності реалізовувати державну політику у сфері вищої освіти, протистояти сучасним викликам і стати каталізатором змін у вищій освіті України з метою формування культури її якості. Стратегічні цілі Національного агентства реалізуються за трьома головними напрямками: якість освітніх послуг; визнання якості наукових результатів; забезпечення системного впливу діяльності Національного агентства. На їхню думку, головною цінністю Національного агентства є інноваційність, а саме здатність продукувати і впроваджувати нові, відсутні у вітчизняній практиці, ідеї, технології, методики, пов'язані із забезпеченням якості вищої освіти [10, с. 73].

Професійний розвиток офіцерів є складним і багатограним процесом, який складається з теоретичних знань й практичних навичок, необхідних для виконання завдань у складних та динамічних умовах воєнних дій. Ефективна підготовка до керівних посад вимагає застосування різних підходів та методів, які дають змогу максимально адаптувати офіцерів до реалій сучасної війни. Навчання як спосіб реалізації процесу підготовки офіцерського складу й основа підготовки до керівних посад поділяється на два рівні – вищу освіту та курси професійної військової освіти, що втілюються відповідно у вищих військових навчальних закладах і в підрозділах перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Велику роль у підтриманні рівня професійної підготовки відіграють курси професійної військової освіти, які дають змогу військовослужбовцям підвищити свій професійний рівень та набути нових знань і навичок. Як зазначають учені В. В. Єманов, В. І. Тробюк, С. В. Белай, на таких курсах закладаються основи психологічних компонентів діяльності керівника, формується філософська концепція лідера, керівника і наставника. Проводиться роз'яснення діяльності Національної гвардії України з виконання завдань за призначенням як військового формування з правоохоронними функціями у мирний час – у складі сил безпеки, а у воєнний час – у складі сил оборони, а також висвітлюються перспективи розвитку цих напрямів у системі національної безпеки [8, с. 6].

Питання підвищення кваліфікації військовослужбовцями доволі детально розкрито у наукових працях А. А. Савіна, О. М. Щербачука. Вони зазначають, що курси професійної військової освіти виконують роль рушійної сили постійного професійного розвитку та адаптації до динамічних умов сучасного воєнного середовища. Курси, які враховують актуальні тенденції і вимоги воєнної сфери, є необхідним складником підготовки ефективних військових лідерів. В умовах війни особливо важливо витримувати таку послідовність проведення курсів, що забезпечить оперативне оновлення знань і навичок офіцерів, а також їхню готовність до управління й виконання поточних завдань. Також буде доцільним введення інтенсивних курсів з опанування нових напрямів воєнної діяльності, адаптації і пристосування цивільних галузей до потреб військ.

Курси професійної військової освіти є необхідним складником постійного професійного розвитку офіцерів. Вони дають можливість офіцерам залишатися у тренді останніх досягнень у воєнній науці, нових методів ведення бойових дій та управління воєнними операціями. Іntenсивні курси сприяють

швидкому засвоєнню необхідних знань і навичок, що є особливо важливим під час активних бойових дій [9, с.150].

Підвищення кваліфікації як система підвищення рівня знань є більш оперативною, орієнтованою на швидке поновлення знань військовослужбовців. Ця система має бути достатньо оперативною, мобільною та ефективною. Підвищення кваліфікації не повинно бути формальним процесом, оскільки військовослужбовець Української армії отримує новітню зброю та переходить до нових систем управління особовим складом. В Україні зроблено великі кроки у цьому напрямі, це стосується закордонного стажування військовослужбовців з метою освоєння нових тактичних методів ведення бойових дій та користування надсучасною зброєю.

Окрему увагу слід звернути на застосування у підготовці здобувачів вищої освіти електронних ресурсів, які є засобом передавання, оброблення та зберігання інформації, що сприяє набуттю систематизованих знань і забезпечує їх застосування на практиці. Під електронним освітнім ресурсом розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі і подані на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів та необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами [11, с.73]. Застосування цих ресурсів дає змогу оперативно знаходити необхідну інформацію та бути в курсі останніх інноваційних розробок і технологій. Це важливий момент, оскільки суспільство вступає у нову еру – еру інформаційних технологій та штучного інтелекту, можна сказати, що настає епоха інформаційної (цифрової) цивілізації.

Висновки

1. На сьогодні, під час повномасштабної агресії на територію України з боку російської федерації, питання високого та якісного рівня підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах набуло ще більшої актуальності, тому належна якість діяльності цих закладів нині є пріоритетом.

2. Якість освіти у вищому військовому навчальному закладі – це рівень теоретико-практичних знань військового напрямку, які надаються слухачам та які здатні сформувані зі слухача офіцера, наділеного певним рівнем знань, умінь та високого розумового, фізичного й морального рівня.

3. Програми навчання необхідно постійно переглядати та оновлювати, для того щоб вони відповідали сучасним реаліям підготовки курсантів. Важливо максимально забезпечити навчальні аудиторії сучасними засобами наглядного сприйняття теоретичного та практичного матеріалу (комп'ютерне обладнання, симулятори, проектори, електронні дошки).

5. Важливою є професійно-орієнтаційна робота з курсантами, щоб вони ясно і чітко уявляли своє призначення та значущість своєї професії для суспільства, держави, а також, щоб розуміли, що є головним, а що – другорядним.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на пошук нових шляхів удосконалення надання освітніх послуг у вищих військових навчальних закладах та підвищення рівня підготовки слухачів.

Перелік джерел посилання

1. Конституція України. URL: <https://surl.li/mroicf> (дата звернення: 25.01.2025).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: from: <https://surl.lu/lvpjmg> (дата звернення: 25.01.2025).
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://surl.li/aavrsv> (дата звернення: 25.01.2025).
4. Розроблення освітньо-професійної програми та навчального плану підготовки здобувачів фахової передвищої освіти : метод. рек. URL: <https://surl.li/tkecbl> (дата звернення: 25.01.2025).
5. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL: <https://surl.li/lubefy> (дата звернення: 25.01.2025).
6. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : затв. Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» від 15.04.2015 р. № 244. URL: <https://surl.li/euanww> (дата звернення: 25.01.2025).

7. Телелим В. М. Інноваційний розвиток військової освіти в Україні: становлення, проблеми, перспективи. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2011. № 2. С. 180.

8. Єманов В. В., Тробюк В. І., Белаї С. В. Обґрунтування шляхів розвитку освітньої діяльності Національної академії Національної гвардії України у сфері неформальної освіти. *Честь і закон*. 2023. № 1 (84). С. 5–12.

9. Савін А. А., Щербачук О. М. Шляхи реалізації компонентів процесу підготовки до керівних посад у межах професійного розвитку офіцерського складу національної гвардії України. *Честь і закон*. 2024. № 3 (90). С. 148–155.

10. Мейко А. В., Павлов С. П. Дослідження механізмів державного управління інноваціями у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Честь і закон*. 2020. № 3 (74). С. 71–76.

11. Козлов В. Є., Сальников О. М. Електронні освітні ресурси. Загальні вимоги та методика створення. *Честь і закон*. 2013. № 1 (44). С. 73–76.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2025

UDK 378

Y. Zhuryk., M. Ivchenko

WAYS TO IMPROVE QUALITY OF EDUCATION IN MILITARY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article examines the issue of improving the quality of education, as well as a number of important aspects related to the training of higher education applicants in military higher education institutions. Attention is given to the quality and level of instruction in academic disciplines and the preparation of educational components. Additionally, the article explores the aspect of students' interest in learning and their preparation for future career growth, as well as their motivation for further education and self-improvement. The conclusions, based on the results of the conducted research, provide the author's proposals and recommendations for enhancing teaching methods and improving students' assimilation of educational material.

Keywords: *educational competencies, higher education level, quality of higher education, student motivation.*

Журик Юрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, старший помічник начальника відділу внутрішнього забезпечення якості освіти Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-9877-528X>

Івченко Максим Романович – викладач кафедри професійної підготовки центру перепідготовки та підвищення кваліфікації Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0009-0006-7471-2344>